

Sanatsal Verilerle Edinilen Güç ve Eleştirel Bakış

Kamile AKGÜL*

Özet

Duygular aracılığıyla biçimlenen düşünceler edimleri, edimlere belleği biçimlendirirken, sanat, söz konusu belleğin anlatıma aktarımının aracı olarak işlev kazanmıştır. İnsanlık temsilcisi bu olgu, değişkendir. Çünkü toplumsal durumlar değişkendir.

Toplumsal gerçeklerin tanınmasına olanak yaratan sanat, yazgıya boyun eğişi sonlandıran bir başkaldırı kaynağıdır. Görmezden gelinen gerçeklerin ve yazgının değiştirilebilme olasılığına dikkat çeker. Yarattığı bilinç düzeyiyle toplumların sanatsal gereksinimlerinin vazgeçilmezliğine vurgu yaparken, sanatın sonsuz açılımlarına da kaynaklık eder.

Toplumsal yaşamı dengeleyici rolüyle sanat, vazgeçilmez bir araç olarak varlık göstermiş ve toplumun bilişsel donanımına katkı sağlamıştır. Toplumsal örgütlenme bilişsel özgürlükle sağlanabilirken, bilişsel özgürlükse sanatsal verilerle donatılmış toplumsal yaşamla olasıdır.

Derinlemesine incelemenin yorumlanma biçimi olarak nitelenebilen eleştiri; yergi, yargı olgularına karşı, beğeni, övgü olgularını da içeriğinde barındırmakta ve sanatsal yapıtı mercek altında tutmaktadır.

Sanat yapıtının eleştiri aşamasında ait olduğu zaman-uzam ikilisinin eleştirinin gerçekleştirildiği aşamadaki zaman-uzam ikilisiyle ilişkisi, eleştirinin nesnelliliğine ilişkin öngörü yaratmaktadır.

Sanatın toplum biçimlendirici yükümlülüğü, sanata yapılan eleştiriye de topluma hizmet anlayışına dayandırmaktadır. Eleştiri yalnızca yerme odaklı kurgulansa bile iyileştirici bir nitelik taşımaktadır. Ancak kimi durumda yapıcı eleştirinin kaçırılan limitleri olası yıkıcı eleştiriye dönüştürülebilmekte ve eleştirinin topluma karşı yükümlülüğünde sapma yaşanabilmektedir. Bu sonuç kimileyin sanatı, sanatçının yaşamı kadar toplum yaşamından da soyutlamaya değin uzanabilmektedir. Aradaki hassas dengenin neden olabileceği son, elbette hoşnutsuzluk gerekesidir.

Bu çalışma sanatsal verilerle desteklenmiş eğitim süreciyle edinilen güçle beslenen ve eleştirel bakışın, bilişsel farkındalıkla toplumsal yaşama uyumlandırılma gerekliliğine vurgu yapar nitelikte kurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sanatsal veri, Sanat yapıtı, Eleştiri, Eleştirel bakış

COMPETENCE ACQUIRED THROUGH ARTISTIC DATA AND CRITICAL VIEW

Abstract

While thoughts that are shaped through feelings lead to the formation of acts, which also function in the same way for the formation of memory, arts has attained a function as a way of transfer for turning the memory into expressions. This phenomenon, as the representative of humanity, is changeable because social conditions are not necessarily stable.

Art, which enables the recognition of social facts, is a source of revolt terminating the state of submission to faith. It draws the attention to the possibility of change in the overlooked facts and faith. While art highlights the indispensability of artistic requirements by means of the consciousness level that it creates, it also serves as a source for the infinite openings in arts.

Thanks to its role in balancing the social life, art has been present as an indispensable means, contributing to the cog-

nitive capabilities of society. While social organization is made possible through cognitive freedom, social life equipped with artistic data ensures the possibility of cognitive freedom.

Critique, which could also be described as a way of interpretation of a meticulous study, not necessarily involving satire and judgment, includes the values of appreciation and praise, placing the artistic work under the lens.

The relationship between the time-place combination involved in the process of critique of the artistic work and the same combination following the completion of this critique constitute a prevision regarding the objectivity of the relationship.

The responsibility of art in the society also attributes the critique of art to the understanding of service to the society. Even if the critique is constructed solely upon vilification, it also bears a regenerative quality. However, in some circumstances, the surpassed limits of constructive critique may be converted into a destructive one and the responsibility of the critique held for the society could be diverted, leading sometimes to the extent of isolation of the artist from his/her own life as well as social life. The result that is likely to be caused by the sensitive balance in between yields a reason for dissatisfaction.

This study has been organized in such a way that it will put the emphasis on the necessity of critical view to be adapted into the social life through cognitive consciousness while it is also nurtured through the competency acquired by the process of education supported by artistic data.

Key Words: Artistic data, Artistic work, Critique, Critical view

Giriş

Duygular aracılığıyla biçimlenen düşünceler edimleri, edimlerle belleği biçimlendirirken, sanat, söz konusu belleğin anlatıma aktarımının aracı olarak işlev kazanmıştır. İnsanlık temsilcisi bu olgu, değişkendir. Çünkü toplumsal durumlar değişkendir.

Toplumsal gerçeklerin tanınmasına olanak yaratan sanat, yazgıya boyun eğişi sonlandıran bir başkaldırı kaynağıdır. Görmezden gelinen gerçeklerin ve yazgının değiştirilebilme olasılığına dikkat çeker. Yarattığı bilinç düzeyiyle toplumların sanatsal gereksinimlerinin vazgeçilmezliğine vurgu yaparken, sanatın sonsuz açılımlarına da kaynaklık eder.

Bireyin gerek bedensel, gerek duygusal, gerek bilişsel gelişimine sağladığı katkı nedeniyle sanat, kişilik oluşumunu olumlu yönde destekleyen ve toplumsal yaşamı dengeleyen, dinginlik gerektirir. Sanatın varoluş nedeni yaratıcı dürtü olağanın, yapının oluşum süreci olağanüstü niteliktedir. Ancak bu sürecin niteliği olanakların uygunluğuyla doğru orantılıdır.

Tarihsel süreçte toplumun dili ve anlatım gücü sanat, pek çok durumda tehdit unsuru olarak yorumlanmış ve topluma sunduğu anlatım özgürlüğüyle şiddetle eleştirilmiş ve engellenmeye çalışılmıştır.

Topluma eleştirel bakış olanağı sunma ayrıcalığı karşısında, eleştiri merkezi olan sanata yüklenen yükümlülükler, gerçekte zayıflatılan ve yaşatılmak istenmeyen toplumsal örgütlenmelerin yok denecek orandaki azlığından kaynaklanmaktadır. Bu örgütlenmeler yoluyla anlatım özgürlüğü yakalayamayan birey, sanatın sunduğu özgürlükle içine itildiği çözümsüzlükten çıkış arama eğilimine girmiştir. İşte sanatın kimi güçlerce toplumsal yaşamdan soyutlanma gereksinimi de tıkanan yollara karşın sunduğu çıkış yoludur.

Çıkış bulamamanın yarattığı sıkışmışlık duygusuyla, duygularını dışa vuramayan birey, hem kendine hem topluma yabancılaşma sürecine zorlanarak bir çeşit çaresizliğe itilmiş olur. Çaresizlik, boyun eğişi gebedir ve boyun eğenler daha kolay idare edilebilir. Yasaklama ve yaptırımların çekici yanı bireyi çıkmaza sürükleyerek iknaya zorlamaktır. Tersini durum bireye kendini sanatsal yaratıları yoluyla anlatımlama ve toplumsal olaylara tepkisini dile getirme ayrıcalığı sunacaktır.

Bu eleştirel bakış kimileyin çift yönlü de gerçekleşebilmektedir. Sanat yoluyla yapılan eleştiriler de, sanat eleştirmenleri tarafından eleştirilebilmektedir. Doğrudan tepkisel yorumunu anlatımlayamayan toplumlar sanat aracılığıyla tepkilerini dile getirme eğilimi gösterebilmekte, böylelikle sanatsal ürünler, toplumun sesi olma yükümlülüğüyle karşı karşıya bırakılmaktadır.

Aristoteles sanatın varoluş nedenini izleyicide güzelduyusal (estetik) bir haz üretmekten öte, güzel duyusal deneyimler aracılığıyla izleyicinin olumsuz duygularından arınması sonucu etik bir duruluk yaratmak biçiminde yorumlamış ve sanatın değerini vurgulamıştır (1).

Sanatın büyüğü dünyasını keşfeden insanoğlunun, kendi iç dünyasını yansıtabilme farkındalığıyla sanatla arasındaki bağ, her geçen gün daha da sağlamlaşmış ve bu üstünlükle edinilen rahatlama onun toplumsal yaşamına olumlu katkılar sunmuştur. İnsanoğlunun yaşamla mücadele enerjisini artırıcı buluş (2) "sanat, insan varlığını geçmişten bugüne doğru dönüştüren çok önemli tinsel bir uğraştır" (3).

Sanatsal etkinlikse, kimi düşüncelerin, erekların, duyguların, durumların ya da olayların deneyimlerden yararlanarak, beceri ve düşgücü kullanılarak anlatılmasına ya da diğerlerine iletilmesine yönelik yaratıcı bir insan etkinliği olarak tanımlanabilir (4).

Bir çeşit sanat olduğu öne sürülen eleştirinin yönü içeriği ve sonucu ani değişkenlikler gösterebilmektedir. Sanatçıdan toplum yönüne gönderilen eleştiriler kimileyin eleştiriyle karşılanabilirken, kimileyin üstlendiği toplum biçimlendirici gizil göreviyle (misyonuyla) dikkat çekebilmektedir. Sanata yönelik gönderilen eleştirilerse sanatçının yorumlarını biçimlendirici bir niteliğe sahiptir. Eleştirinin niteliği ve sonucu, nereden nereye gönderildiğinden öte, hangi gerekçeyle gönderildiğiyle öne çıkmaktadır. Eleştiriye yüklenen yapıcı ya da yıkıcı nitelik her zaman hedeflendiği biçimde sonuçlanamamakta, olumlu eleştiri olumsuz, olumsuz eleştiri de olumlu sonuçlara neden olabilmektedir.

Sanat yapıtının eleştiri aşamasında ait olduğu zaman-uzam ikilisinin eleştirinin gerçekleştirildiği aşamadaki zaman-uzam ikilisiyle ilişkisi, eleştirinin nesnelliliğine ilişkin öngörü yaratmaktadır. Örneğin, Platon'un, "sanatları duyarlı görünüşlerin öykünmesine, güzelliklerini de bir aldatmacaya indirgeyen" (5) eleştirel yaklaşımı farklı süreçlerde eleştiriler almıştır. Ancak, eleştiri yapılırken söz konusu sürecin koşulları öncelikli olarak dikkate alınmalı ve yorum bu koşullar üzerinden gerçekleştirilmelidir.

Sanatın toplum biçimlendirici yükümlülüğü, sanata yapılan eleştiriye de topluma hizmet anlayışına dayandırmaktadır. Eleştiri yalnızca yerme odaklı kurgulansa bile iyileştirici bir nitelik taşımaktadır.

Ancak kimi durumda yapıcı eleştirinin kaçırılan limitleri olası yıkıcı eleştiriye dönüştürülebilme ve eleştirinin topluma karşı yükümlülüğünde sapma yaşanabilmektedir. Bu sonuç kimileyin sanatı, sanatçının yaşamı kadar toplum yaşamından da soyutlamaya değin uzanabilmektedir. Aradaki hassas dengenin neden olabileceği son, elbette hoşnutsuzluk gerekçesidir.

Gerek sanatsal yapıt aracılığıyla sanatçıdan topluma yönlendirilen eleştiride gerekse eleştirmen tarafından toplumdaki sanata ve sanatçıya yönlendirilen eleştiride hem sanatı, hem toplumu besleyerek zenginleştiren katkılar gizlidir. "Örneğin, Yunan edebiyatı yaşamın özgürce eleştirilmesi olanağından yoksun kalsaydı, bu üstünlüğe eremezdi asla" (6). Eski Yunan'ın düşünce ve tartışma özgürlüklerine ettiği kaynaklık onların uygarlık tarihine katkılarını açıkça anlatmaktadır.

Sanatçı tarafından güç odaklarına yönelik eleştiriden duyulan çekincenin temelinde, toplumun dikkatinden kaçan konuya ilişkin farkındalık yaratılması ve görünmez görünürlük kılınması gerçeği yatmaktadır. Bu çekince sanatın insanlık tarihi içindeki evrimi sürecinde hep varolagelmıştır. Ancak eleştiri gerekçesiyle yaratılan küskünler, yapılan eleştirileri sanata ve topluma sunulan bir çeşit katkı olarak yorumlama erdemliliğini gösterdiğinde, küskünlüklerinin gereksizliğini farkedebileceklerdir.

Derinlemesine incelemenin yorumlanma biçimi olarak nitelenebilen eleştiri; yergi, yargı olgularına karşı, beğeni, övgü olgularını da içeriğinde barındırmakta ve sanatsal yapıt eleştirmen tarafından adeta yeniden yorumlanmaktadır.

La Fontaine'nin eleştirmen için "garip bir kişi" nitelemesine ya da başka bir Fransız ozanın "kaçın bu adamdan, ısıtır, eleştirmendir!" biçimindeki eleştirilmeye karşıtlığını vurgulayan yorumuna karşın, eleştiri uğraşının, gelişmiş ülkelerde yazınla birlikte geliştiği gerçeği tüm açıklığıyla kendini hissettirmektedir (7).

Sanatsal yapıtın anlamı gerçekte sanatçının yüklediği anlam mı, yoksa toplum tarafından yapıttan çıkarılan anlam mıdır? (8) Yoksa bu süreçte etkinleşen "bir birinci dil üzerinde gerçekleştirilen bir ikinci dil, ya da bir üst dil" (9) kullanan eleştirmenin yapıta yüklediği anlam mıdır? Bu noktada sanatçı-eleştirmen iletişimindeki gerginliğin kökenini, sanatçı yorumu-

nun topluma erişim sürecinde eleştirmen yoluyla uğradığı yeniden biçimlendirilme olasılığı oluşturmaktadır.

Varoluşu doğal sayılan, kökeni kendiliğinden biçimlenen eleştiriye masum olmayan bir disiplin olarak görmek güçtür (10). Masumiyetten uzak sayılıyor olmasına karşın "eleştirisinin üç temel işlevi vardır.

1. Sanat yapıtını okuyan dinleyen veya izleyenler arasında bağ kurmak, yapıta yakınlaşmalarını sağlamak ve anlamalarına yardımcı olmak.

2. Sanatçıya yol göstermek.

3. Sanat yapıtını ölçmek, değerlendirmek, onu kendi türü içinde belirli bir yere yerleştirmek" (11).

Dikkat çekmiş olmanın göstergesi eleştirilmek, "açıklama amaçlı inceleme, derinlemesine" (12) soruşturulma gerekçeleriyle yapıtın yeniden mercek altına alınması koşuluna ortam hazırlar. Eleştiri yoluyla birçok yapıt arasından sıyrılma ayrıcalığı yapıta, hak ettiği değerin eleştiri yoluyla edinimi olasılığını sunabilmektedir.

Aristoteles'in "bir çizim bilgisinin sanatçıların yapıtlarını daha iyi değerlendirmek bakımından işe yarayışı"na (13) ilişkin yaklaşımı adeta, toplum bilinç düzeyinin beklentilerle doğru orantılı ilişkisini vurgular niteliktedir.

Bir toplumsal gerçeklik olan sanatın sanatçı denen büyücü tarafından biçimlendirilmesi toplum için nasıl bir gereklilikse, toplumsal yükümlülüklerini unutmaması için sanatçının toplum tarafından uyarılması da sağlıklı bir toplumsal yaşam için gerekliliktir (14).

İnsanoğlunun gerek iç tedirginlikleri gerek doğayla dengelenme tedirginlikleri onu adeta varoluşundan bu yana doğayı aşma eğilimine yöneltmiş, özdeşleşemediği doğaya karşılık toplumsallaşma yoluyla öteki insanlarla bütünleşme beklentisine itmiştir.

İşte bu beklentide sanat, toplumsal yaşamı da dengeleyici rolüyle vazgeçilmez bir araç olarak varlık göstermiş ve toplumun bilişsel donanımına katkı sağlamıştır. Toplumsal örgütlenme bilişsel özgürlükle sağlanabilirken, bilişsel özgürlükse sanatsal verilerle donatılmış toplumsal yaşamla olasıdır.

Toplumcu gerçeklik içinde bilgi edinme yolu sanat (15), doğurgandır. Yaratılmış her yeni eserin kısacık ömrü bile, en azından sonraki eserlere sağladığı alt yapı olasılığıyla sanata hizmet yükümlülüğünü yerine getirmekte ve harcanan emeklerin çabucak tüketildiği anlayışını silmektedir.

Sanat adı altında eleştiriye açık üretilen olumsuz oluşumlara karşılık "gerçek sanat, günlük yaşama yeni bir duygu sokma sonucunu doğurur" (16). Toplumsal yaşama sunulan bu katkı azımsanamayacak bir öneme sahiptir. Gerçek sanat kriterlerinin benimsenmesine ve toplumsal zemine yaygınlaşmasına ortam yaratan bu katkı, nitelikli oluşumların üretimine de olanak sunmaktadır. "Gerçek sanatın kökeninde, birikmiş bir duyguyu dile getirmenin iç zorluğu vardır" (17). Yaşanan anlatımlama zorluğunu giderebilmenin temelindeyse yaratıcılığın cesaretlendirilmesi yatmaktadır. Bir anlamda bireyin içsel donanımını dışa yansıtması olarak nitelenebilen yaratıcılık aslında onun bilinci dışında yer alan içsel iletileridir ki bu iletiler, gerçek benlikle iletişime tanıklık etmektedir. Bu iletişim sürecinde, iletişimi bozabilecek etkili çevresel etmenlerden üretim aşamasında sanatçının uzak tutulmaması, üretimin özgünlüğüne ilişkin tehdit niteliği taşımaktadır. Gerçek sanatın yaratılması ancak katıksız duyguların içten geldiği gibi özgür ve özgün yorumuyla olasıdır.

Duyguların özgürleştirildiği sanatsal yorumların, üretim aşamalarında da benzer özgürlüğe gereksinme vardır. Ters durumda özgünlükten uzak samimiyetsiz, taraflı üretimlerin kasıtlı amaçlara hizmet eden gizil göreviyle sanat kirletilmiş olacak ve toplumsal yaşamın dışında bırakılma çekincesiyle baş-başa bırakılabilecektir.

Sanatsal içerikli yapıtların ortak anlatım olanaklarını zenginleştirebilmek yönünde hedeflenen tasarımların yaşam bulma olasılığı, hedef kitle cephesinde karşılık bulma olasılığıyla ilişkilidir. Ancak yol alabilmek için gereken ivmenin oluşumunda toplumun sanata duyacağı gereksinim önem kazanmaktadır. Çağdaş sanat anlayışına ve sanatın gerekliliğine ilişkin bilincin yaratılması noktasında da eğitim öne çıkmaktadır. Eğitim desteğiyle toplumsal yaşamda sanata duyulan gereksinimin farkındalığı ve giderilmesi yine ancak sanat-egitim dayanışmasıyla biçimlendirilen koşullarla olasıdır.

Sonuç olarak eğitim yoluyla edinilen bilişsel farkındalık ve sanatsal verilerle edinilen güçle eleştirel bakış beslenebilecek, gerek sanatsal tasarımla-

rım hedef kitlede karşılık bulma sürecinde, gerekse sanatın gerekliliğinin vurgulanma sürecinde yetkinlik sağlanabilecektir. Toplumsal yaşam düzeyinin iyileştirilebilmesi yönünde oluşturabilecek bu katkı, betimlenebilen nedensel bağlantılarla güçlendirildiğinde sanat yoluyla yine insanlığa hizmet etmiş olacaktır.

NOTLAR:

1. [http://www.felsefeekibi.com/site/default.asp?PG=1019\(14.10.2008\)](http://www.felsefeekibi.com/site/default.asp?PG=1019(14.10.2008))
2. Kamile Perçin AKGÜL, "Sanatsal Boyutta Farklı Yaşam Biçimleriyle Halk Çalgılarının Yapılanması", "Halk Müziğinde Çalgılar", Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Motif Vakfı Yayınları No.8, İstanbul 2007, s. 48.
3. Mehmet YILMAZ (Derleyen), **Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı**, Ütopya Yayınevi, Ankara 2004, s. 38.
4. Nejat BOZKURT, **Sanat ve Estetik Kuramları**, Asa Kitabevi, Bursa 2000 s. 15.
5. PLATON'dan aktaran: Beatrice Lenoir, **Sanat Yapıtı**, Çev: Aykut Derman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 49.
6. Server TANİLLİ, **Uygarlık Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006, s. 40.
7. Tahsin YÜCEL, **Eleştiri Kuramları**, İş Bankası Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2009, s. 1.
8. Berna MORAN, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yayınları, 19. Basım, İstanbul 2009, s. 108.
9. Roland BARTES'dan (1964) Aktaran, T. YÜCEL, **Eleştiri Kuramları**, s.4.
10. Terry EAGLETON, **Eleştiri ve İdeoloji (Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma)**, Çev: Savaş Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s.11.
11. Ayla ERSOY, **Sanat Eleştirisi**, Artes Yayınları, İstanbul 2010, s. 23.
12. Ahmet CEVİZCİ, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayıncılık, Baskı, İstanbul 2005, s. 592.
13. ARİSTOTELES, **Poetika**, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, 12. Basım, İstanbul 2010, s. 236.
14. Ernst FISCHER, **Sanatın Gerekliliği**, Çev: Cevat Çapan, Payel Yayınları, İstanbul 2010, s. 47.
15. Berna MORAN, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 108.
16. Enis BATUR, **Modernizmin Serüveni**, Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2003, s. 150
17. A.g.y.

KAYNAKÇA:

- AKGÜL, Kamile Perçin, "Sanatsal Boyutta Farklı Yaşam Biçimleriyle Halk Çalgılarının Yapılanması", "Halk Müziğinde Çalgılar", Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Motif Vakfı Yayınları No.8, İstanbul 2007
- ARİSTOTELES, **Poetika**, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010
- BATUR, Enis, **Modernizmin Serüveni**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003

- BOZKURT, Nejat, **Sanat ve Estetik Kuramları**, Asa Kitabevi, Bursa 2000
- CEVİZCİ, Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2005
- EAGLETON, Terry, **Eleştiri ve İdeoloji (Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma)**, Çev: Savaş Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul 2009
- ERSOY, Ayla, **Sanat Eleştirisi**, Artes Yayınları, İstanbul 2010
- FISCHER, Ernst, **Sanatın Gerekliliği**, Çev: Cevat Çapan, Payel Yayınları, İstanbul 2010
- [http://www.felsefeekibi.com/site/default.asp?PG=1019\(14.10.2008\)](http://www.felsefeekibi.com/site/default.asp?PG=1019(14.10.2008))
- MORAN, Berna, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yayınları, İstanbul 2009
- TANİLLİ, Server, **Uygarlık Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006
- YILMAZ, Mehmet, (Derleyen), **Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı**, Ütopya Yayınevi, Ankara 2004
- YÜCEL, Tahsin, **Eleştiri Kuramları**, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009
- YÜCEL, Tahsin, **Eleştiri Kuramları**, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009